

аргументовано доводить, що ідеології є не кальками, а радше світоглядними орієнтирами, що відображають спрощене та суб'єктивне розуміння реальності, яку насправді не можна вкласти у жодні інтелектуальні схеми. Разом з тим у процесі сприйняття ідеології цей світоглядний орієнтир схрещується з іншими світоглядними концепціями, що їх індивід увібрав із суспільства, в якому він виріс та перебуває. У результаті цього постає новий світоглядний орієнтир, який хоча і зберігає історичну тяглість щодо свого попередника, але є також продуктом цього суспільства.

Не дивно, що у нігілістичній Росії, з її тяглими традиціями політичного насильства та слабкістю ліберальної опозиції й конституціоналізму, марксизм переміг у своєму екстремістському лєнінському варіанті. В той самий час лібералізація політичної системи на Заході поступово призвела до переходу там марксизму у конституціоналістські рамки.

Так само не дуже переконливо звучать заперечення Малією присутності політичної системи царської Росії у сталінській дійсності. Справді, якщо процес детермінує лише ідеологія, то така тяглість є виключно ілюзорною з огляду на граничну ідеологічну несумісність цих двох режимів. Але подібностей є надто багато, щоб ними можна було просто знехтувати. Старі наголоси на містичному зв'язку населення з царем було замінено на лідера партії, державний культ православ'я було замінено на поклоніння комуністичній ідеології, яке здійснювалося у дуже подібний спосіб; відбулося друге закріпачення селян; було відновлено культ російських національних героїв та відроджено російський націоналізм; концепція «Третього Риму» була в унікальний спосіб замінена іншою месіанською ідеєю — світової революції тощо (прикладів можна наводити багато). Марксизм виявився на диво відповідним російським умовам. Очевидно, значною мірою пояснити запровадження старих суспільних канонів можна завдяки аналізу біографії Сталіна та його однодумців. На відміну від Леніна та інших старих більшовиків, Сталін не володів жодною іноземною мовою та ніколи не був за кордоном. Тому вплив на нього та на його соратників традицій Російської імперії був значно сильніший, аніж на партійців лєнінського кола, які проводили значну частину свого життя в еміграції і були відірвані від російського ґрунту.

Внаслідок сталінської «другої більшовицької революції» витворилася унікальне суспільство, яке поєднало в собі основні канони комуністичної ідеології з традиційними рисами російського суспільного життя. Таке суспільство, як справедливо зазначає Малія, існувало аж до самого колапсу Радянського Союзу. Його рештки виразно помітні не лише у сьогоденній Росії, але і в Україні.

Т. Курило

Susan Heuman. Kistiakovsky. The Struggle for National and Constitutional Rights in the Last Years of Tsarism. — Ukrainain Research Institute Harvard University, Cambridge, Massachusetts. — 1998. — 218p.

Ця праця розкриває та спонукає переоцінити наукову діяльність видатного українського соціолога, філософа та юриста Богдана Кістяківського.

Книга Хойман складається з 7 розділів, в яких автор пояснює зміст думок науковця, висловлюваних ним 90 років тому. Можна зазначити, що висновки Кістяківського є актуальними й сьогодні. Сьюзан Хойман показує, як через глибокий аналіз тенденцій розвитку імперської Росії Кістяківський прагне створити систему, яка водночас відповідала б фундаментальним змінам у тогочасному суспільстві та не призводила б до порушення правового порядку в Російській імперії.

Хойман досліджує наслідок «українськості» Кістяківського — а саме ті елементи дореволюційного українського руху, що згодом спричинили вплив на політичні та соціологічні погляди науковця.

В першому розділі книги під назвою «Космополіт у трьох світах» (Україні, Росії та Німеччині) Хойман розповідає про життєвий шлях Кістяківського. Другий — присвячений детальному аналізу наукових поглядів Кістяківського, суть яких полягає ось у чому: доки роль індивіда залишається другорядною та невизначеною, як це відображено в марксизмі та позитивізмі, доти сам індивід не зможе свідомо брати участь у процесі формування законів та уряду.

У третьому розділі («Права людини: дореволюційна модель»), четвертому («Конституціоналізм і правова держава») та п'ятому під назвою «Роль інтелігенції» Хойман виділяє наступні моменти:

1. Кістяківський вбачав у правах людини не якусь абстрактну свободу, а невід'ємну частину програми політичної та соціальної трансформації;
2. Єдиною ефективною заміною існуючої на початку ХХ ст. конституційної монархії був конституційний уряд, який би пропорційно репрезентували всі національності Імперії. Імперія, в свою чергу, мала б бути сформованою за федеративним принципом;
3. Кістяківський вважав інтелігенцію рушійною силою всього суспільства, найпрогресивнішим осередком свіжих думок та ідей, що мав вести за собою решту суспільства;

І, нарешті, в двох останніх розділах автор вивчає український рух в багатонаціональній Російській імперії та українське національне питання. Порушення національних прав Кістяківський вважає порушенням прав людини взагалі. Хойман зауважує, що для Кістяківського характерним є надання індивіду провідної ролі в житті суспільства. Це могло відбутися тільки за умови усвідомлення індивідом самого себе активним учасником, а не пасивним об'єктом у системі управління. (Чого, на жаль, бракує нам і зараз.)

Що ж до правових та політичних принципів Кістяківського, то вони сфокусовані на боротьбі за соціальну справедливість між упривілейованими групами та національними меншинами, позбавленими політичних і культурних прав у межах Російської імперії.

Автор робить висновок, що для Кістяківського закон був феноменом культури, який в ідеалі мав би стати моральною силою, що репрезентувала справедливість.

Дослідження Сьюзан Хойман життя та діяльності Кістяківського дасть змогу гідно оцінити спадщину науковця в світовому масштабі, адже очевидним є те, що думки, висловлені ним, забувають там, де закон вважають за відносну цінність, де гору бере право сили.

В. Гуменюк

Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 1998, №1—6; 1999, № 1—3. — К: Інститут соціології НАНУ. Журнал соціологів і для соціологів: інформація та просвіта

90-ті роки в розвитку вітчизняної соціології позначені інституціалізацією її як однієї з провідних суспільних наук і заснуванням соціологічної освіти в країні на тлі суттєвого перегляду багатьох усталених у радянській науці поглядів на суспільство.

Спеціальні видання з загальної та практичної соціології посібникового та науково-дослідницького спрямування, що вийшли друком в Україні 90-ми роками, свідчать про зміни напрямів розвитку і стану сучасної української соціологічної думки. Саме в цей час постала необхідність заснування наукового соціологічного періодичного видання академічного рівня для друку статей провідних вчених і викладачів вузів України з питань загальної та прикладної соціології. Вони б мали поглиблювати наукові знання про сучасний стан суспільства та сприяти об'єктивному розумінню сучасних трансформаційних процесів у посттоталітарному соціальному просторі.

Ініціативу та відповідальність за таке видання перебрав на себе Інститут соціології НАН України, провідний науковий заклад, до складу якого входять відомі та авторитетні фахівці й науковці, що впродовж довгого та непростого історичного періоду відстоювали право на існування соціологічної думки серед ідеологічно усталеного переліку суспільних дисциплін.

Журнал «Соціологія: теорія, методи, маркетинг» — перший у вітчизняній науковій історії всеукраїнський соціологічний часопис, заснований 1997 року з метою інформаційної підтримки процесу становлення та формування професійної соціології в Україні.

З 1998 року, першого року свого існування, журнал розпочав друкувати лекційний курс з соціології, підготовлений провідними вченими Інституту соціології за редакцією д-ра соц.наук Макеєва С.О. 1993 року курс був визнаний одним із кращих навчальних посібників у рамках Програми «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». Читачі мали змогу ознайомитися з авторським баченням змісту основних тем курсу загальної соціології з урахуванням новітніх напрямів її розвитку. Так, сподіваємося, розділи, підготовлені патріархами української соціологічної школи В.Чорноволенком «Соціологія як суспільна та гуманітарна наука» (№ 1—2), В.Оссовським «Соціальна організація та соціальна інституція» (№ 3), поряд із розділами їхніх послідовників і молодших колег-науковців — Н.Костенко «Масова комунікація» (№ 6), О.Симончук «Повсякденне життя» (№ 4—5) стануть корисними для викладацького загалу та студентської молоді. Редакційна ко-